

PAPER DETAILS

TITLE: TEBÂREKE KELİMESİNİN SEMANTİK ANALİZİ

AUTHORS: Süleyman Mahmut KAYAGIL

PAGES: 257-269

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1166569>

TEBÂREKE KELİMESİNİN SEMANTİK ANALİZİ

Süleyman Mahmut Kayagil^{1*+}¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

*suleyman.kayagil@gop.edu.tr

+ ORCID: 0000-0003-1706-2665

Öz- TEBÂREKE ifadesi, İslâmî literatürde lafza-i celâlle birlikte “Allah TEBÂREKE ve Teâlâ” ve “TEBÂREKELLAH” şeklinde sıkça kullanılan bir kelimedir. Araştırma sonucunda bu kelimeyi İslâmî literatüre kazandıran üç kaynak olduğu tespit edilmiştir. Bu kaynakların birincisi İslam öncesi Cahiliye folklorudur. Elde edilen bulgulara göre söz konusu kelime İslam öncesi dönemde de İslâmî dönemdeki manada kullanılmıştır. Bu kelimeyi literatüre kazandıran diğer iki kaynak ise Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerdir. Ulaşılmaya istenen bir diğer sonuç “TEBÂREKE” ifadesinin Yüce Allah’a sıfat olma dışında normal bir kelime şeklinde kullanılıp kullanılmaması olmuştur. Bu hususta elde edilen bulgular, şâz örneklerin bulunduğu ancak esas kullanım şeklinin Yüce Yaratıcıya sıfat olarak kullanılması yönündedir. TEBÂREKE kelimesinin anlamı hususunda dört farklı, ama arka planda birbiriyle irtibatlı sayılabilecek manalar verilmiştir. Bunların Birincisi, “sonsuz bereket sahibi, bitmeyen hayır ve lütuf sahibi olan”; ikincisi, “sabit olup değişmeyen, ebedî ve ezeli olan”; üçüncüsü, “çok yüce, azamet sahibi olan”; dördüncüsü “münezzeh, temiz ve mukaddes olan” şeklindedir. TEBÂREKE ifadesinin Türkçe karşılığını vermeye çalışanlar, “aşkın”, “cömert”, “şanı yüce”, “pek kutlu”, “feyiz ve bereket sahibi” gibi kelimeleri tercih etmişlerse de kelimenin üstlendiği kutsiyet sebebiyle çoğu kere tercüme edilmeyip “TEBÂREKE” şeklinde orijinal halinin kullanılması tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler – TEBÂREKE, İslâmî Terminolojiler, Cahiliyede Dînî Kavramlar.

THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE WORD TABARAK

Abstract – The expression of ‘tabarak’ is a word often used in Islamic literature within the form of ‘Allah Tabarak and Ta’ala’, ‘Tabarakallah’, along with the expression meaning greatness and sublimity lafza-i jalal (Allah). As a result of the research, it has been defined that there are three sources bringing this word to Islamic literature. The pre-Islamic Jahiliyya folklore constitutes the first of these sources. According to the findings, the word in question was utilized in the Islamic period with the same meaning as in the pre-Islamic period. Two other sources bringing this word to the literature are the Quran and Hadith-i Sharifs. Another result to be achieved was whether the word ‘tabarak’ was used as a standard word apart from being used as an adjective used for expressing the Almightyness of Allah. The findings acquired in this respect are that there are various examples of shaz/alone, but the main form is to be used as an adjective for the great creator. There are four different but interconnected meanings in the background in the sense of the meaning of the word ‘tabarak’. These are 1) With the infinite benediction, with perpetual charity and grace; 2) Who is permanent and does not change, is eternal and everlasting; 3) Who is very high and mighty; 4) Who is sacred, pure and holy. Although the people who attempt to present the Turkish equivalent of Tabarak choose words such as transcendent, generous, glorious, blessed, and the one who has prosperity and benediction, it is preferred not to translate, instead, it is used in the original form as ‘tabarak’ because of the holiness that it holds.

Keywords – Tabarak, Islamic Terminologies, Religious Concepts In Jahiliyyah.

GİRİŞ

Bin dört yüz küsur yıldan bu yana Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden beslenerek oluşan İslam kültür ve medeniyeti, kavramlar yönüyle de kendine özgü bir çerçeve oluşturmuştur. İslâmiyet öncesinde canlı bir dil olan Arapça, bu kavramların temelini oluşturmada bir bakıma kaynak görevi üstlenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'deki anlaşılması zor kelimelerin anlamlarının tespiti için cahiliye şiirlerine başvurulması ve bedevilerin o kelimeyi hangi anlamda kullandıklarının tespitine çalışılması bu sebeptendir (Bulut, 2005: 214).

İslâmî literatürde sıkça kullanılan "تَبَارَكَ اللَّهُ" ve "اللَّهُ تَبَارَكَ" ifadeleri de anlam itibariyle bir kritiğe tabi tutulmuş olmalıdır. Buradaki "تَعَالَى" ifadesinin kök itibariyle yüce anlamına geldiği kolayca anlaşılmakta ise de "تَبَارَكَ" ifadesi bu mevzuda daha derin bir tetkik gerektiren farklılığa sahiptir. Bu kelime kök itibariyle "بَرَكَ" fiilinden türemiştir (İbn Fâris, 2002: 1/227-228). 'Çökmek ve sabit kalmak' anlamlarına gelen bu fiilden türemiş birkaç kelime dilimizde oldukça yaygın kullanılmaktadır. Örneğin 'tebrik', 'teberrük', 'bereket' ve 'mübarek' kelimeleri bunlardır. Halk dilinde kullanılan, Osmanlıca sözlüklerde de karşılığı olan 'bârekellâh' ifadesi de bunlardır (Sami, 2012: 260). Bu kelimeleri kullanırken anlamlarının köküyle irtibatı pek akla gelmese de, esas itibariyle arka planda delalet ettiği mana, kelimenin kökünden kopuk değildir. Örneğin, birisi tebrik edildiğinde, 'çökmek ve sabit kalmak' anlamındaki "بَرَكَ" fiilinden türemiş olması hasebiyle, buradaki 'tebrik', 'kalıcı olsun, geçici olmasın dileklerinin iletilmesi' şeklinde yorumlanabilir (el-Ferâhidî, t.y.: 5/368). Bir kelimenin dilimizde kullanılan türevlerinin, kökü ile olan anlam irtibatı bu kadar güçlü olduğuna göre, dini literatürümüzde Yüce Allah için sıfat veya övgü olarak kullandığımız "تَبَارَكَ" kelimesinin mana açısından türediği "بَرَكَ" köküyle mutlaka bir irtibatı olmalıdır. Bu irtibatın ne olduğu ve manayı nasıl etkilediği araştırma sırasında ulaşılmaya istenen hedeflerden birisidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kritik (ğarîb) kelimeleri, ilk dönem ulemasının, 'Ġaribu'l-Kur'ân' ve benzeri ad taşıyan dilbilimsel tefsirlerde titizlikle incelediği bilinmektedir. Bu ve benzeri çalışmalardan "تَبَارَكَ" ifadesi de payını almış mıdır? "تَبَارَكَ" fiili türevleri itibariyle hayatın içinde bol miktarda kullanılan kelime olsa da kelimenin bizzat kendisi sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Bu durumda ilgili kelimenin kazandığı anlamlar veya sonradan yüklenen anlamlar nereden ve nasıl elde edilmiştir? İslâmî literatürün, "تَبَارَكَ" ifadesini kullanma hususunda Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden etkilendiği açıktır. Öyleyse ilgili kelimenin manasını tespit etmelerinden yararlanılması sağlıklı bir sonuç çıkarmayacaktır. Bu durumda Cahiliye dönemindeki, Kur'ân-ı Kerîm'deki ve hadis-i şeriflerdeki kullanım şekillerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

İslamiyet öncesi dönemlerde "تَبَارَكَ" lafzının kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı ise hangi anlamda kullanıldığına tespit edilmesi önem arz etmektedir. Merak edilen husus, "تَبَارَكَ" ifadesiyle kurulan cümle biçimi, İslam'ın ihdas ettiği bir kullanım tarzı mıdır; yoksa Kur'ân-ı Kerîm'den önce

toplum tarafından bilinip kullanılan, daha sonra İslamiyet'in de kullanmaya devam ettiği bir ifade şekli midir? Bir üçüncü ihtimal daha vardır ki, o da şudur: "تَبَارَكَ" ifadesi Cahiliye döneminde Arap folklorunda kullanılıyor olup, İslamiyet onu anlam yönüyle yeniden yapılandırarak farklı bir boyut kazandırmış olabilir. Bu hususların tespit edilip açığa kavuşturulması bu makalede varılması planlanan amaçlarda birisidir.

Kaynaklarda geçen "تَبَارَكَ" ifadeleri incelendiğinde bunların lafza-i celâle sıfat olarak kullanıldığı görülür. Burada merakı mucip soru şudur: Lafza-i celâle sıfat olma dışında günlük hayatta "تَبَارَكَ" ifadesi normal bir kelime gibi kullanılmakta mıdır? Kaynaklarda böyle bir kullanım şekli var mıdır? Bu soruya ulemanın verdiği cevaplar nedir? Bu mevzu da çalışma sırasında vuzuha kavuşturulması gereken hususlardandır.

Türk Dil Kurumu Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde karşılığı "anlambilim" olarak verilen Semantik, Yunanca "σημαντικός" (semantikos) kelimesinden türemiştir. Anlamı "manalı, manidar, gizli" olan bu kelimenin fiil kökü, "göstermek, mana vermek, kastetmek" anlamını taşıyan "σημαίνω" kelimesidir. Türkçe'ye Fransızcadaki "sémantique" kelimesinden geçen Semantik kelimesi, kavramlara yüklenen anlamları inceleyen ilim dalının adı olarak batıda 1800'lü yılların sonlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Fettahoğlu, 2019: 214).

Herhangi bir kelimeyle ilgili bir semantik tahlil yapılacağı zaman ilgili kavramın tam olarak ortaya konulabilmesi için ilk olarak bu terimin kullanıldığı topluma, zamana ve bağlama bakılır. Nitekim İslâmî literatürde de dile getirilen pek çok terimin kavram ağıının oluşturulmasında ilk olarak cahiliye toplumunun dünya görüşü ortaya konulmuş, daha sonra da buna İslam'ın yüklediği anlamlar eklenmiştir. (Gülbil, t.y.: 15). Bu minvalde "تَبَارَكَ" ifadesinin Cahiliye dönemine ait tarihi kökleri araştırılacak ve daha sonra İslam'ın ona yüklediği yenilikler ortaya konacaktır.

Metot olarak öncelikle "تَبَارَكَ" kelimesinin türediği "بَرَكَ" kökü ve iştikakları, bu kelimenin ait olduğu "تَفَاعُلٌ" kipinin özellikleri tespit edilecek; Mücerred kök fiilin, kendisinden türeyen mezid fiiller üzerindeki anlam etkisi incelenecektir. Ardından anlam ve kullanım alanı açısından, ulaşılabilen klasik ve birinci el kaynakların tamamı taranacak; biçimsel ve anlamsal açıdan özgün bir tahlil ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırma öncesi literatür taraması yapılarak, söz konusu kelimeyi bilimsel disiplin çerçevesinde ele alıp semantik açıdan inceleyen spesifik bir araştırmanın olmadığı sonucuna varılmıştır.

1. TEBÂREKE FİİLİNİN KÖKENİ

Arapçada bir kelimenin iştikak ettiği kök araştırılmak istendiğinde, yaygın olan görüşlerden birisi olan Küfilere göre, onun türemiş olduğu fiilin mazi müfred müzekker gaib sigası esas alınmaktadır (el-Enbârî, 2002: 192; el-Hamlâvî, t.y.: 56). Bu görüş esas alındığında "tebâreke" ifadesinin

türediği kelimenin "بَرَكَ" fiili olduğu söylenebilir (İbn Manzûr, t.y.: 1/266).

1.1. "بَرَكَ" Fiili ve İçerdiği Anlamlar

"بَرَكَ" fiilinin türediği kök "بَرَكَ" fiilidir. Mazarisi "بَرَكَ", mastarı "بَرُوكًا" ve "تَبَرَّكَ"dir. Aslî harfleri "ر", "ب" ve "ك" olan bu fiil, bir şeyin bir yerde sabit olması, oraya yerleşmesi anlamına gelmektedir. "بَرَكَ الْبَعِيرُ" (deve çöktü) ifadesi "بَرَكَ" fiili için sözlüklerin verdiği yaygın örnektir (İbn Fâris, 2002: 1/227-228; İbn Manzûr, t.y.: 1/266; el-Cevherî, 1990: 5/260; ez-Zebîdî, t.y.: 27/70). Daha sonra bu somut anlamdan yola çıkarak soyut kavramlar ve deyimler oluşmuştur. Örneğin "هَذَا أَمْرٌ لَا يَبْرُكُ عَلَيْهِ إِبِلِي" (Bu devemin bile üzerine çökmeyeceği bir iştir) ifadesi "Ne yaklaşımım ne de kabul ederim" anlamında kullanılan bir deyimdir. Aynı şekilde "هَذَا أَمْرٌ لَا يَبْرُكُ عَلَيْهِ الصَّهْبُ الْمُحَرَّمَةُ" (Bu, bağlı devenin - itaatiyle meşhur olan bir deve türü- bile çökmeyeceği iştir) deyimini de karmaşık ve çözülmez hele gelen bir iş için söylenir. Bunun sebebi, devenin istemediği bir şeye kolay kolay boyun eğmemesidir (İbn Fâris, 2002: 1/227-228). "بَرَكَتُ" "بَرَكَتُ" ifadesi ise büyük çocuğu olan kadının evlenmesi için kullanılan tabirdir (İbn Kattâ, 1983: 1/72).

1.2. "بَرَكَ" Fiilinin Türevleri

Bilindiği gibi mücerred fiile bir harfin eklenmesi, o fiile yeni veya farklı bir anlam yüklenmesi manasına gelmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak, "بَرَكَ" fiilinden türemiş mezid fiillerin kazandığı yeni anlamlar ve mücerred anlamın mezid fiile yansımalarına göz atmakta yarar vardır.

"بَرَكَ فِيهِ وَعَلَيْهِ" fiili: Tef'îl kalıbında olup "بَرَكَ" (Bereketli olsun diye dua etti) şeklinde iki harf-i cerle de kullanılır (ez-Zemahşerî, 1998: 1/57). Mastarı olan "تَبَرَّكَ" ifadesi bereketli olması için yapılan bir duadır (el-Ferâhîdî, t.y.: 5/368). Fiilin kökündeki 'sürekli ve kalıcı olma' anlamıyla irtibatlı olup, ettirgen kipi olması sebebiyle (bereketli olması için) dua etmek şeklinde anlam ilavesi olmuştur.

"بَرَكَ" fiili: Bu fiil, "وَبَارَكَ عَلَى الشَّيْءِ" şeklinde kullanıldığında "devam etmek, istikrarlı bir şekilde sürdürmek" anlamına gelen bu kullanım (İbn Manzûr, t.y.: 1/267), "بَارَكَتِ الرَّجُلُ" (adama ısrar ettim) şeklinde harf-i cersiz de kullanılmaktadır (es-Sâhib, 1994: 6/260). Teşehhüd hadisindeki "بَارَكَ عَلَى مُحَمَّدٍ" ifadesinin manası da 'ona verdiği şeref vb. ne varsa devamlı kıl' şeklindedir (es-Sâhib, 1994: 1/151). Bu fiilin yaygın kullanım şeklinden birisi de "بَارَكَ اللَّهُ" ifadesi olup "بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ", "بَارَكَ اللَّهُ لَكَ" ve "بَارَكَ اللَّهُ" şeklinde üç farklı harf-i cerle kullanılmaktadır (el-Cevherî, 1990: 5/26; İbn Manzûr, t.y.: 1/266). Görüldüğü üzere mufâale kalıbındaki bu fiilin anlamı da kökü ile aynı minvalde olup, aynı özellikleri taşımaktadır.

"أَبَرَكَ" fiili: Bu fiilin "وَأَبَرَكَتُهُ أَنَا فَبَرَكَ" (onu çöktürdüm, o da çöktü) şeklinde bir kullanımı vardır (el-Ferâhîdî, t.y.: 5/368; İbn Manzûr, t.y.: 1/266). "وَأَبَرَكَتُهُ فِي عَذْوِهِ" şeklinde 'acele etti, çabaladı' anlamında da kullanılmaktadır (İbn Manzûr, t.y.: 1/267). Yağmurun bir yere yağmayı uzun sürdürmesine "أَبَرَكَ السَّحَابُ" 'bulutlar ısrar etti' denir (İbn Fâris, 2002: 1/229; es-Sâhib, 1994: 1/151). Görüldüğü üzere if'âl kalıbında da çökmek, kalıcı olmak, dolayısıyla da uzun

sürmek ve ısrar etmek gibi devamlılık ifade eden anlamlar oluşmuştur. Bu anlamlar kelimenin kökünde var olan çökmek anlamıyla irtibatını farklı boyutta sürdürmektedir.

"تَبَرَّكَ" fiili: Bu kalıbın neredeyse tek kullanım şekli "تَبَرَّكَ" şeklindedir. Sözlükler bunun anlamını "تَيَمَّنَ" şeklinde yani 'bir tür uğur ve bereket istemek' şeklinde ifade etmişlerdir (el-Firûzâbâdî, 2005: 933). Türkçemizdeki teberrük kelimesi, Arapçadan Türkçeye anlam kaybına uğramadan geçmiştir. Anlamını 'bereket istemek şeklinde' özetleyecek olursak, bu kalıbın ve kökünün aynı minvalde bir mana ifade ettiğini söyleyebiliriz.

"تَبَارَكَ" fiili: Tefâul kalıbı olup makalemizin konusunu teşkil etmektedir.

"إِتَبَرَكَ" fiili: Bu ifade "koştu, çabaladı" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bir şeyde ısrar etmek ve sürdürmek manasında kullanılmaktadır (İbn Manzûr, t.y.: 1/267; İbn Fâris, 2002: 1/229). Bunun en çarpıcı örneği, "إِتَبَرَكَوْا فِي الْحَرْبِ" ifadesi olup 'savaşta, savaş mevkiinden ayrılmadılar, orada sabit kaldılar' demektir (er-Râğib, 1412: 119). Buraya kadar olan örneklerde iftiâl kalıbının da fiilin köküyle bağlantılı anlam taşıdığı söylenebilir. Buradaki 'koştu, çabaladı' ifadeleri de koşmayı ve çabalamayı sürdürdü, yani ısrar etti gibi yorumlanabilir. Bunların dışında "إِتَبَرَكَ الرَّجُلُ فِي عَمَلِهِ" şeklinde bir kullanımı var ki 'sövdü ve yerdi' anlamına gelmektedir (Ebû Musa, 1986: 1/151; İbn Manzûr, t.y.: 1/267). Görüldüğü kadarıyla bu kullanımın fiilin kök anlamıyla irtibatı bulunmamaktadır. Ya da buradaki "إِتَبَرَكَ" ifadesinin manası 'seviyeyi iyice düşürdü' şeklinde yorumlandığı varsayılırsa, söz konusu kelimenin kökündeki "aşağı çöktü" şeklindeki manayla irtibatı olduğu söylenebilir.

"إِسْتَبَرَكَ" fiili: Her ne kadar "إِسْتَبَرَكَ" şeklindeki bir kelime kitaplarda varsa da bu sesteşlik oluşturan muarrab (Araplaşmış) bir kelimedir. "إِسْتَبَرَكَ"ın Arapçaya geçmeden önceki halidir (Fahrüddin, h.1420: 27/665).

Görüldüğü üzere "بَرَكَ" fiilinden türemiş olan fiillerin tamamına yakını, kelimenin kök anlamıyla irtibatını muhafaza etmektedirler. Bu durum, "تَبَارَكَ" ifadesi anlam itibarıyla kelimenin kökü olan "بَرَكَ" fiili ile irtibatlı olabileceği sonucuna varmamıza katkı sağlayabilir.

1.3. Tefâul Kipi ve Özellikleri

"تَبَارَكَ" mezid fiilinin bulunduğu tefâul kipinin incelenmesi, bu kipin kazandığı anlamları analiz etme hususunda bir bakış açısı kazandıracağından yararlı olacaktır. Tefâul kalıbı mücerred fiilin başına "ت", fâul-fiilden sonra da "ا" (elif) eklenmek suretiyle oluşur. Muzari ve mastar çekimi "تَفَاعَلَ يَتَفَاعَلُ تَفَاعُلًا" şeklinde olup, ism-i faili "مُتَفَاعِلٌ" ve ism-i mef'ûl "مُتَفَاعَلٌ" şeklindedir (İbnu's-Sirâc, t.y.: 3/27). Dilciler bu kipi, kelimeye kazandırdığı yeni mana açısından gruplara bölmüşlerdir:

1) Müteaddî (geçişli) olma özelliğini kaybetmesi; eğer, "ت" eklenmeden önce, yani mufâale kipindeyken tek mef'ul alıyorsa tefâul kipinde müteaddî olma özelliğini kaybeder. Ancak ilgili mezid fiilimiz, "ت" eklenmeden önce iki mef'ul alıyorsa, bu durumda müteaddî olma özelliği bire iner ve tek mefule müteaddî olur. Örneğin, "عَاطَيْتُهُ الدَّرَاهِمَ" (Ona dirhem verdim) cümlesinde fiilimiz iki mef'ûl (zamiri ve الدَّرَاهِمَ) aldığı için "وَتَعَايَيْنَا الدَّرَاهِمَ" (Birbirimize dirhem verdik)

şeklinde tefâul kipine dönüştüğünde tek mef'ûl (الزَّاهِم) almaktadır (İbn Hişâm, 1985: 677). Ancak dilciler bu durumun istisnası olduğunu da ifade etmişlerdir. Örneğin İbn Hişâm, "عَانَقْتُ زَيْدًا" (Zeyd'i kucakladım) şeklinde bir mef'ûl aldığı gibi "تَعَانَقْتُ زَيْدًا" (Zeyd'i kucakladım) şeklinde de mef'ûl almaya devam ettiğini söylemiştir (İbn Hişâm, 1985: 677). "تَبَارَكَ" fiili lazım fiil olması hasebiyle bahsi geçen özelliklerin onu ilgilendirmedeği söylenebilir.

2) Müşareke (işteşlik) ifade etmesi; iki veya daha fazla ortak tarafından gerçekleştirilir. Bunların her biri lafızda fail, mana bakımından mefuldürler. "تَخَاصَّمُ زَيْدٌ وَعَمْرُو" (Zeyd ve Amr bozuştular) örneğinde olduğu gibi (Sibeveyh, 1988: 4/69; el-Ezherî, 2001: 2/105; el-Hamlâvî, t.y.: 34). Sözlükler ve diğer kaynaklar incelendiğinde "تَبَارَكَ" fiilinin müşareke manası içermediği görülmektedir.

3) Tezahür (öyleymiş gibi görünme) ifade etmesi; "تَغَافَلٌ" (gafilmiş gibi davranmak), تَنَافَوْا (uyuyor numarası yapmak) ve "تَعَامَى" (görmezden gelmek) buna örnek gösterilebilir (Sibeveyh, 1988: 4/69; el-Hamlâvî, t.y.: 34). Sözlük ve diğer kaynaklar göz önüne alındığında, sınırlı fiillere has olan tezahür ifadesinin "تَبَارَكَ" fiili için uygun olduğu söylenemez.

4) Bir şeyin tedricen, yavaş yavaş meydana gelmesi; تَرَادَيْدٌ "تَرَادَيْدٌ" (Nil yavaş yavaş arttı) örneğindeki gibi veya eğer koyunlar birbiri peşine suya geldilerse "تَوَارَدَتِ الشَّيَاءُ" (koyun sürüsü bir bir geldi) şeklinde ifade edilmesi gibi (el-Hamlâvî, t.y.: 34; Halvânî, t.y.: 69).

5) Mutavaat/dönüşlülük ifade eder. "بَاعَدْتُهُ فَبَاعَدَ" (onu uzaklaştırdım, o da uzaklaştı) örneği mutavaat için güzel bir örnektir (Sibeveyh, 1988: İbn Hâcib, 1995: 20; 4/69; el-Hamlâvî, t.y.: 34).

Sözlük ve kaynakların "تَبَارَكَ" fiili için verdikleri anlamlar göz önünde bulundurulduğunda, tefâul kipiyle ilgili tespit edilen anlam çeşitlerinin "تَبَارَكَ" fiili için uyarlanamayacağı söylenebilir.

1.4. Tebâreke Fiilinin Kullanım ve Türevleri

"تَبَارَكَ" fiilinin kullanım ve türevlerinden kasıt, bu fiilin mazi-muzari çekimi, ism-i fail vs. türevlerinin olup olmayışıdır. Bu hususta ulema görüş beyan etmişlerdir. Bu görüşleri inceleyecek olursak:

İbn Kuteybe, "تَبَارَكَ" fiilinin ism-i faili olan "مُتَبَارِكٌ" kelimesinin Araplarca kullanılmadığını belirtmiştir (er-Dîneverî, 1978: 16). Ebu'l-Leys es-Semerkandî de, "تَعَالَى" vezninden "مُتَعَالٍ" yapılmasına rağmen "تَبَارَكَ" vezninden "مُتَبَارِكٌ" şeklinde ism-i failinin yapılmadığını söylemiştir (Ebu'l-Leys, 1993: 2/528; İbn Hâleveyh, 1401: 211). ez-Zeccâcî de "الله مُتَبَارِكٌ" şeklinde bir ifade söylenmemiş ve duyulmamıştır. Ne ümmet bu şekilde isimlendirme yapmış, ne de Kur'an-ı Kerim'de böyle bir şey geçmektedir. Eğer bu şekilde kullanım olmuş olsa Arapçada da makbul olurdu." demiştir (ez-Zeccâcî, 1986: 162, 233). es-Sa'lebî de Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde böyle bir şey olmaması sebebiyle, "Allah için مُتَبَارِكٌ veya مُبَارَكٌ denmez. Çünkü Allah'ın isim ve sıfatları naslara dayanır" demiştir (es-Sa'lebî, 2002: 7/123).

İbn Atiyye de "تَبَارَكَ" ifadesinin "تَفَاعَلَ" kipinde olduğunu, "يَتَبَارَكَ" şeklinde muzarisi, "مُتَبَارِكٌ" şeklinde ism-i failinin gelmediğini ifade etmiştir (İbn Atiyye, 1422: 5/337). Ebû Şâme de "تَبَارَكَ"nin tefâul kipinde mazi bir fiil olup çekiminin bulunmadığını söylemiştir (Ebû Şâme, t.y.: 9). el-Kefevî de, "تَبَارَكَ" fiili (sarf bakımından) "تَعَالَى" gibidir. Emr-i gaibi ve nehyi gelmez demiştir (el-Kefevî, 1998: 316).

Görüldüğü üzere dil ve tefsir alimlerinin ortak görüşü "تَبَارَكَ" fiilinin çekiminin Araplar tarafından kullanılmadığı şeklindedir. Aynı şekilde "تَبَارَكَ" fiilinin İsm-i faili de Yüce Allah'ın sıfatı olarak kullanılmamaktadır. Ulemanın ortak görüşü Araplarca böyle bir kullanımın olmadığı yönündedir. Ancak söz konusu ism-i failin sıfat olma dışında ("تَبَارَكَ" fiilinin sahibi anlamında) kullanıldığı görülmektedir (Ebu'l-Hasan, 1994: 2/376). Hatta Arapçanın dil yapısı gereği bu şekilde ism-i fail kullanmanın bir tür ihtiyaç olduğu da söylenebilir. Mesela, İbn Kesîr'e ait olan "وَإِخْتِجَ مَنْ قَالَ: الْإِسْمُ: هُوَ الْمُسَمَّى بِقَوْلِهِ تَعَالَى: {تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ} وَالْمُتَبَارَكُ: هُوَ الْمُسَمَّى بِقَوْلِهِ تَعَالَى: {تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ} وَالْمُتَبَارَكُ" şeklindeki cümlelerin (İbn Kesîr, 1419: 1/36) "وَالْمُتَبَارَكُ" ifadesi olmadan aynı belagatle ifade edilebilmesinin zor olacağı söylenebilir.

2. LİTERATÜRDE TEBÂREKE KELİMESİ

Bu çalışmada, "تَبَارَكَ" lafzını İslamî literatüre kazandıran kaynakların tespit edilmesi ve bu kelimenin kullanım şekillerinin ortaya konması hedeflenmektedir. Dînî literatürün bir parçası olması hasebiyle "تَبَارَكَ" lafzının esas kaynağının nas olduğu söylenebilir. Ancak Cahiliye diye bilinen İslamiyet öncesi dönemde Arap folklorunda "تَبَارَكَ" ifadesinin kullanılıp kullanılmadığının tespiti, bu makalenin esas amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Bu konuda elde edilen bulgular, Cahiliye dönemi edebiyatı, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler olmak üzere üç kategoride ele alınacaktır.

2.1. Cahiliye Edebiyatında Tebâreke Kelimesi

İslamiyet öncesi dönemlerde "تَبَارَكَ" lafzının kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı ise hangi anlamda kullanıldığının tespiti, ilgili kelimenin geçirdiği tarihi süreçleri ortaya çıkarma açısından önem arz etmektedir. Burada merak edilen husus, "تَبَارَكَ" ifadesinin kullanım şekli ve mana özelliği, İslam'ın ihdas ettiği bir tarz mıdır; yoksa Kur'an-ı Kerim'den önce Arap toplumu tarafından bilinip kullanılan, daha sonra İslamiyet'in de kullanmaya devam ettiği bir ifade şekli midir? Bir üçüncü ihtimal daha vardır ki, o da "تَبَارَكَ" ifadesi Cahiliye döneminde kullanılıyor olup, İslamiyet onu anlam yönüyle yeniden yapılandırıp farklı bir boyut kazandırarak kullanmış olabilir mi? Cahiliye dönemine ait üç farklı kullanım örneği analiz edilerek bu soruların cevabına ulaşılmaya çalışılacaktır.

1) Muallaka şairlerinden olan İmru'ül-Kays'ın dedesi Kinde kralı Amr b. Hicr, Avf b. Muhallam isminde bir zatın kızıyla evlenmek ister. Öncesinde kızı görmesi ve sinaması için İsam el-Kindiye adında bir kadını gönderir. Kızı çok beğenen İsam el-Kindiye, beliğ cümlelerle kızın güzelliğini vasfeder. Günümüze kadar ulaşmış olan onun bu betimlemesinde tebâreke ifadesi şu şekilde geçer:

"وَيَحْمِلُ ذَلِكَ قَدَمَانِ حَذَوِ النَّسَانِ، تَبَارَكَ اللَّهُ، مَعَ صِغَرِهِمَا كَيْفَ تَطْبِيقَانِ حَمْلٌ مَا فَوْقَهُمَا.."

(.. ve onu, dilin kenarı gibi (incecik) iki ayak taşıyor. Tebârekellâh, küçük olmalarına rağmen üzerindeki yükü nasıl da taşıyabiliyor?..) (İbn Abdırabbih, 1404: 7/120)

Bu metindeki **تَبَارَكَ اللَّهُ** ifadesi, meşhur sahâbi Amr b. Âs'a isnat edilen "تَبَارَكَ اللَّهُ مَا أَشَدَّ بَيَاضُهَا" "Tebârekallâh! Ne kadar da beyaz" (el-Beyhakî, 1993: 2/292) ifadesindeki, Yüce Allah'ı takdis ederken aynı zamanda şaşkınlık/hayret ifade etme ile benzer özellik taşıdığı görülmektedir. Yine 'tebârekellâh' ifadesi Türkçemizde de bir şeye şaşırma ve beğenip güzel bulma anında yaygın olarak kullanılmaktadır (Elmalılı, 1992: 6/47). Cahiliye döneminde kullanılan bir tabirin günümüz Türkçesinde aynen ve aynı anlamda hâlâ kullanılıyor olması kayda değer bir tespit olarak değerlendirilebilir.

2) Varaka b. Nevfel'e isnat edilen bir şiirde "تَبَارَكَ" ifadesi aşağıdaki şekilde geçmektedir:

"أَقُولُ إِذَا صَلَّيْتُ فِي كُلِّ بَيْعَةٍ تَبَارَكَتْ قَدْ أَكْثَرْتَ بِاسْمِكَ دَاعِيًا"

(Hangi kilisede dua etsem 'sen pek yücesin, adınla dua eden ne çok kimse yarattın' derim.) (İbn Şâhenşâh, 2003: 36; Gassan, 2002: 154)

Samimi ve belîğ ifadelerden oluşan bu beyitte "تَبَارَكَتْ" ifadesinin, hadis-i şeriflerde olduğu gibi "yücesin, münezzehsin" anlamında kullanıldığı açıkça görülmektedir.

3) Cahiliye şairlerinden (kimilerine göre muhadramun şairlerinden) olan Ümeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen aşağıdaki şiirde de "تَبَارَكَ"nın İslâmî literatürde kullanıldığı gibi istimal edildiği görülmektedir:

"لِلَّهِ نِعْمَتُنَا تَبَارَكَ رَبُّنَا رَبُّ الْأَنْامِ وَرَبُّ مَنْ يَتَابَدُ"

(Nimetimiz Allah'ındır. Rabbimizin şanı çok yücedir. Beşerin Rabbi ve kimsesizlerin Rabbi) (Ebû Hilâl, 1419: 344)

Buradaki "تَبَارَكَ رَبُّنَا" ifadesi, dînî literatürümüzde kullanılan "تَبَارَكَتْ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" (Ey celâl ve ikram sahibi sen ne yücesin.) (Muslim, t.y.: 1/414) şeklindeki ifade tarzının aynısı olduğu açıkça görülmektedir. Ümeyye b. Ebi's-Salt, milâdî VI. yüzyılın sonlarında Sakîf kabilesine mensup kültürlü bir ailenin çocuğu olarak Tâif'te doğmuş, hikmetli sözleriyle tanınan Arap şairidir. Kutsal kitaplarda geleceği haber verilen peygamberin kendisinin olmasını beklerken risâletin Peygamber Efendimize (s.a.v.) verilmesini kiskanarak ona inanmadığı, kendisine ve İslâm'a karşı düşmanca bir tavır içine girdiği bilinmektedir (Tüccar, 2012: 303). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın "تَبَارَكَ" ifadesini İslâmî kaynaklardan etkilenmeden kullandığı, bu şiirin de onun Cahiliye dönemindeki kültür birikiminin yansıması olduğu söylenebilir.

2.2. Kur'an-ı Kerim'de Tebâreke Kelimesi

"تَبَارَكَ" ifadesi İslâmî literatürde ism-i celâlin zikredildiği bir çok yerde "تَبَرَكَ وَتَعَالَى" şeklinde ona eşlik eder. Bilindiği gibi İslâmî literatürün temelini oluşturan ana

kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Bu sebeple orada bulunan ifadelerin tetkiki daha da önem arz etmektedir. Söz konusu ifadelerle ilgili şekilsel açıdan yüzeysel olarak bilgi verilecek; bu ayetlerin tefsir ve yorumları bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Kur'an-ı Kerim'de "تَبَارَكَ" ifadesi dokuz farklı yerde geçmektedir:

1) el-A'râf suresi elli dördüncü ayet: "تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ" (Alemlerin Rabbi olan Allah ne Yüce'dir.) "تَبَارَكَ" fiili burada İsti'nâf cümlesinin başında camid (muzari, emir, ism-i fail ve mastarı bulunmayan) mazi fiil olarak gelmiştir. Faili "الله" ifadesidir (Derviş, 1415: 3/367).

2) el-Mu'minûn suresi on dördüncü ayet: "فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ" (Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.) "تَبَارَكَ" mazi fiil olup başına isti'nâf fe'si gelmiştir. Faili "الله" dır (Derviş, 1415: 6/499).

3) el-Furkân suresi, birinci ayet: "تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ" (Kuluna Furkan'ı indiren (Allah) ne yücedir.) "تَبَارَكَ" burada camid fiil olup faili "الَّذِي" ism-i mavsulüdür. (Derviş, 1415: 6/665). "تَبَارَكَ" ifadesi hayır ve bereketin çokluğu anlamında olduğuna göre, Allahu Taâla'nın bu ayete "تَبَارَكَ" lafzı ile başlayıp ardından Kur'an-ı zikretmesi, Kur'an'ın hayırların menşei olduğu ve bereketi kapsadığına delalet eder. Kur'an'ın sadece ilim ve hikmetin kaynağı olmasıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda ilmin hayır bakımından yaratılanların en büyüğü ve şerefli olduğu delalet eder (Fahrüddin, 1420: 24/39). Fahrüddin er-Râzî'nin "تَبَارَكَ" kelimesinin anlamını kelimenin köküyle irtibatlandırarak yaptığı bu ince yorum bir bakıma "تَبَارَكَ" ifadesini anlam boyutuyla tetkik etmenin önemini de ortaya koyar.

4) el-Furkân suresi, onuncu ayet: "تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ" (Dilediği takdirde, sana bundan daha hayırlısını veren Allah ne yücedir.) Cümle isti'nâf cümlesi olup "تَبَارَكَ" fiil, "الَّذِي" failidir (Derviş, 1415: 6/671).

5) el-Furkân suresi, altmış birinci ayet: "تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا" (Gökte burçlar var eden Allah ne yücedir.) Ayetteki "تَبَارَكَ" fiili camid mazi fiil olup "الَّذِي" onun failidir (Derviş, 1415: 7/38).

6) el-Mü'min suresi, altmış dördüncü ayet: "فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ" (Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!) Buradaki "تَبَارَكَ" ifadesi de mazi fiildir. Başındaki "fe", atf fe'sidir. Faili "الله" lafza-i celalidir (Derviş, 1415: 7/513).

7) ez-Zuhruf suresi, seksen beşinci ayet: "وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مَلِكٌ" (Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü kendisine ait olan Allah ne yücedir!) "vâv" atf harfi, "تَبَارَكَ" mazi fiil, "الَّذِي" de onun failidir (Derviş, 1415: 9/112).

8) er-Rahmân/55 suresi, yetmiş sekizinci ayet: "تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ" (Büyüklik ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir!) Bu ayette "تَبَارَكَ" mazi fiil olup, "اسْمُ رَبِّكَ" onun failidir (Derviş, 1415: 9/420). en-Nehhas, bu ayetteki "تَبَارَكَ"

" اسم رَبِّكَ " ifadesini 'bereket rabbin ismindedir' şeklinde yorumlamıştır (er-Dîneverî, 1397: 1/169; en-Nehhâs, 1421: 4/214).

9) el-Mülk/67 suresi, birinci ayet: "تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ" "Mülk elinde bulunan (Allah) ne yücedir." Bu ayette "تَبَارَكَ" mazi fiil, الَّذِي de onun failidir (Dervîş, 1415: 10/146).

2.2.1. Tartışılan Übey Kıraatinde Tebâreke Kelimesi

Übey b. Ka'b'ın şâz (kıraat şartlarını taşımayan) kabul edilen "تَبَارَكَتِ الْأَرْضُ" şeklindeki kıraati İbn Cinnî, ez-Zemahşerî ve Fahrüddin er-Râzî tarafından değerlendirilip üzerine bazı yorumlar yapılmıştır. Sözü edilen şâz kıraate konu olan ayet, "فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا" (Oraya geldiğinde, kendisine şöyle nida olunmuştur: Ateşin yanında olan ve çevresinde bulunanlar mübarek kılınmıştır.) şeklindeki en-Neml suresi, sekizinci ayet-i kerimdir.

Übey b. Ka'b'a isnat edilen kıraat "تَبَارَكَتِ الْأَرْضُ وَمَنْ حَوْلَهَا" (Yer ve etrafındakiler mübarek kılındı.) şeklindeki kıraattir (İbn Cinnî, 1999: 2/133). ez-Zemahşerî, buradaki "بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ" ifadesinden "o bölgenin mübarek kılındığı" anlamını çıkarmış ve Übey'e isnat edilen yukarıdaki kıraati bu görüşüne delil göstermiştir (ez-Zemahşerî, 1407: 3/349). İbn Cinnî, Übey'in "تَبَارَكَتِ الْأَرْضُ" şeklindeki kıraatini, "Nasıl ki, "تَعَالَى" ifadesi "عَلَا" ifadesinden daha belîğdir. Öyle ise "تَبَارَكَ" fiili 'bereket' anlamına gelen bir tekittir" şeklinde yorumlamıştır (İbn Cinnî, 1999: 2/134). İbn Cinnî özetle, "تَبَارَكَ" fiili, "بَارَكَ" fiiline nispeten daha belîğ olması sebebiyle cümleye tekit gücü katacağını söylemektedir.

er-Râzî, söz konusu ayetteki "بُورِكَ" ifadesinin "تَبَارَكَ" manasında ve "النَّارِ"ın da nûr manasında olduğu şeklinde yorumların olduğunu söylemiş; bu durumda ayetin "تَبَارَكَ مَنْ فِي النَّارِ" (Nurun yanında bulunan kimsenin şanı yücedir) anlamına geleceğini, dolayısıyla da burada مَنْ ile kastedilenin Allah olduğu söylenebileceğini ifade etmiştir (Fahrüddin, 1420: 24/544).

el-Konevî, Übey'e isnat edilen ve kıraat kitaplarında bulunmayan "تَبَارَكَتِ الْأَرْضُ وَمَنْ حَوْلَهَا" şeklindeki kıraatin şâz bir kıraat olduğunu ve ehli irfanın bunu ciddiye almadığını söylemişse de (el-Konevî, 2001: 14/5) İbn Cinnî, ez-Zemahşerî ve er-Râzî gibi alimler bu kıraati ciddiye almış ve üzerine yorumlar yapmışlardır. Bahsi geçen kıraatin ve onunla ilgili yorumların dil açısından kıymeti bulunmakta olup özellikle İbn Cinnî'nin görüşü "تَبَارَكَ"nin farklı anlamları hususu işlenirken değerlendirilecektir.

2.3. Hadis-i Şeriflerde Tebâreke Kelimesi

"تَبَارَكَ" ifadesi hadis-i şeriflerde çok sık geçmekte olup, genel olarak "تَعَالَى" ifadesi ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak İslâmî literatürde, ism-i celâlden sonra "تَبَارَكَ وَتَعَالَى" şeklindeki yaygın kullanımın aslının hadis-i şeriflere dayandığı yorumu yapılabilir. Hadis-i şeriflerde bu ifade şekli itibarıyla aşağıda birer örneklerini vereceğimiz dört şekilsel tarzdan oluşmaktadır. Hadis kaynaklarının tamamında benzer örnekler bulunmakta olup, kaynak kalabalığı oluşturmamak adına tek kaynaktan alınan örnekleri sunmak yeterli olacaktır.

1) "يَتَنَزَّلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا" (Rabbimiz Tebâreke ve Teâlâ her gece dünya semasına iner.) (Muslim, t.y.: 5/2330) Buradaki تَبَارَكَ وَتَعَالَى ifadesi İslâmî kaynakların sıklıkla kullandığı şekildir.

2) "تَبَارَكَتْ وَتَعَالَيْتْ" (Yüce ve büyüksün) (Muslim, t.y.: 1/534) Buradaki تَبَارَكَ وَتَعَالَى ifadesi yukarıda olduğu gibi "تَعَالَى" ifadesiyle birlikte kullanılmıştır.

3) "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ" (Allahım seni bütün noksanlardan tenzih eder ve sana hamd ederim. İsmi ne yüce, azametini ne büyüktür) (Muslim, t.y.: 1/299) veya "تَبَارَكَ اسْمُهُ وَتَعَالَى جَدُّهُ" (Onun ismi ne yüce ve azameti ne büyüktür.) (Muslim, t.y.: 3/1091) Buradaki "تَبَارَكَ" ifadesi ile "تَعَالَى" ifadesi arasına mesafe girmişse de yine de birlikte kullanılmıştır.

4) "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكَتْ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" (Allahım sen Selâmsın, senden selamet dileriz. Ey celâl ve ikram sahibi sen ne yücesin.) (Muslim, t.y.: 1/414) Bu örnek hadis-i şeriflerde "تَبَارَكَ" ifadesinin "تَعَالَى" ile birlikte kullanılmadığı çok az örneklerden birisidir.

2.4. Tebâreke'nin Farklı Kullanım Şekilleri

Kaynaklarda geçen "تَبَارَكَ" ifadeleri araştırıldığında bunların lafza-i celâle sıfat olarak kullanıldığı görülür. Bu mevzuda kilit soru şudur: Lafza-i celâle sıfat olma dışında günlük hayatta "تَبَارَكَ" ifadesi normal bir kelime gibi kullanılmakta mıdır? Kaynaklarda böyle bir kullanım var mıdır? Bu soruya ulemanın verdiği cevap nedir? Bu mevzuda açıklığa kavuşturulması gereken hususlardır.

"تَبَارَكَ" ifadesi, lafza-i celâle sıfat olma dışında kullanılamaz diyen alimlerden bir kaçını örnek verecek olursak: es-Sa'lebî, el-Hüseyn b. el-Fadl'ın تَبَارَكَ اللَّهُ فِي ذَاتِهِ "تَبَارَكَ" ifadesinin sıfat olduğunu ve Allah'tan başkası için kullanılamayacağını ifade etmiştir (İbn Sîde, 2000: 7/23). Fîrûzâbâdî de "تَبَارَكَ" kelimesinin Allah'a has bir sıfat olduğunu söylemiştir (el-Fîrûzâbâdî, 2005: 932). el-Kefevî de aynı şekilde, "تَبَارَكَ" ifadesi ism-i celâle mahsustur. Manası da mahlukatın sıfatlarını aşmaktadır" demiştir (el-Kefevî, 1998: 316).

Bahsi geçen alimler bu kelimenin Yüce Yaratıcıya sıfat olma dışında kullanılamayacağını ifade etmişlerdir. Ancak araştırma sırasında "تَبَارَكَ" ifadesinin lafza-i celâle sıfat olma dışında kullanılan örneklerinin de olduğu görülmektedir. Öyleyse öncelikle durum tespiti mahiyetinde bahsi geçen örnekleri tespit edelim.

Şairinin kim olduğu bilmediğimiz aşağıdaki şiir parçasına bir kısım kaynaklarda rastlanılmaktadır:

"... إِلَى الْجِدْعِ جُدْعُ النُّخْلَةِ الْمُتَبَارِكِ"

(Gövdelere, yüksek/bereketli hurma gövdelerine) (İbn-Kuteybe, 1397: 1/169)

Bu şiirde "تَبَارَكَ" fiilinin ism-i failinin yükselmek ya da bereketli olmak manasında kullanıldığı görülmektedir. el-Cevherî, telif ettiği sözlüğünde "تَبَارَكَ الْقَوْمُ" ifadesinin "insanlar kalabalıklaştı" anlamında kullanıldığını ifade etmiştir (el-Cevherî, 1990: 5/261). Buradaki "kalabalıklaşma" manası da bir tür "تَبَارَكَ" ifadesinin "artma, çoğalma" şeklindeki kök anlamıyla ilintili durmaktadır. İbn Cinnî, Arapların "Musa" gibi, peygamber isimlerini tercih sebebini izah ederken, "çünkü onlar peygamber isminden teberrük ediyorlar" anlamında "لَا تُهْمُ بِتَبَارُكُونَ بِالسَّمِيَةِ بِهَا" ifadesini kullanmıştır (İbn Cinnî, 1998: 1/117). Burada "teberrük ediyorlar" diye çevirdiğimiz "تَبَارُكُونَ" ifadesinin "ondan bereket umma" anlamında kullanıldığı söylenebilir. Nitekim İbn Sîde, "تَبَارَكَ الشَّيْءُ" ifadesinin "تَفَاعَلَ بِهِ" (hayra yormak, ondan bir uğur beklemek) anlamında kullanıldığını söylemiştir (İbn Sîde, 2000: 7/24; el-Firûzâbâdî, 2005: 932). Bazılarının "تَبَارَكْتَ بِالْغَلْبِ الَّذِي تَبَارَكْتَ بِهِ" (Senin teberrük ettiğin tilkiyle ben de teberrük ederim) şeklinde cümle kurduğunu da kaynaklardan görmektediriz (İbn Sîde, 2000: 7/24; İbn Manzûr, t.y.: 1/266). Bu örnekler aynı zamanda "تَبَارَكَ" kelimesinin muzari ve ism-i failinin olmadığını iddia edenlerin söylediklerinin tam tersini ortaya koymaktaysa da bunların çok nadir bulunabilen örnekler olduğu unutulmamalıdır.

el-Esmâî, bir bedevinin bir tepeye çıkıp arkadaşlarına "تَبَارَكْتَ" (sizden yüksek oldum) dediğini nakleder (Ebû Hayyân, 2001: 6/349). Bu örnek "تَبَارَكَ" ifadesinin "ارتفع" anlamında kullanıldığını göstermektedir. el-Alûsî de "تَبَارَكَ" fiilinin yükselme anlamını teyit eden Araplarda bazı kullanımlarının olduğunu, "تَبَارَكْتَ النَّخْلَةُ" (hurma yükseldi) ifadesinin onlardan birisi olduğunu söylemiştir (el-Alûsî, 1415: 9/421).

Burada karşıt görüş olarak Konevî, "تَبَارَكَ" ifadesinin Allah c.c.'dan başkası için kullanılamayacağını, "تَبَارَكْتَ النَّخْلَةُ" ifadesinin de söyleyenler açısından delil niteliği taşımadığını ifade etmiştir (el-Konevî, 2001: 14/5).

Yukarıda "Tartışılan Übey Kıraati" başlığı altında incelediğimiz "تَبَارَكْتَ الْأَرْضُ وَمَنْ حَوْلَهَا" (Yer ve etrafındakiler mübarek kılındı) şeklindeki şaz kıraat ve İbn Cinnî'nin, "nasıl ki 'تَبَارَكَ' ifadesi 'عَلَا' ifadesinden daha beligidir; öyle de 'تَبَارَكَ' fiili 'bereket' anlamına gelen bir tekittir." şeklinde yorumlaması; ez-Zemahşerî ve er-Râzî'nin de bu minvaldeki yorumu (İbn Cinnî, 1999: 2/133; ez-Zemahşerî, 1407: 3/349; Fahrüddin, 1420: 24/544). "تَبَارَكَ" ifadesinin farklı anlamlarda kullanılabileceği görüşüne katkı sağlamaktadır. el-Konevî'nin buna itiraz etmesi (el-Konevî, 2001: 14/5) kıraatin zayıflığı anlamına gelebilir ancak bu şekilde bir kullanım olduğuna İbn Cinnî ve ez-Zemahşerî'nin itiraz etmediği gerçeğini de değiştiremez.

"تَبَارَكَ" ifadesinin günümüz Arapçasında da "teberrük" anlamında kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda vereceğimiz iki örnek bunun için yeterli olacaktır.

Son yüz yılın tefsircilerinden Muhammed Huseyin ez-Zehabî, tefsirinde şu cümleyi kullanmaktadır: "وَلِذَلِكَ مَا صَارَ فِي الْيَهُودِ بِتَبَارُكُونَ بِخَافِرٍ جَمَارٍ غَرِيرٍ" (İşte bu sebeple Yahudiler arasında Üzeyr'in eşeğinin tırnaklarından teberrük eder oldular.) (ez-Zehabî, t.y.: 3/117) Yine Abdulaziz Sâlih Muhammed'in bir sempozyum bildirisinden kesit: "وَتَبَارَكُوا" (Geleneksel dini törenlerde onun sembolüyle alınlarını süslemek suretiyle teberrük ederlerdi.) (MŞİK, 2020) Bu iki örnekte de "تَبَارَكَ" ifadesinin uğur beklemek, teberrük etmek' anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

"تَبَارَكَ" kelimesinin kullanımı Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler aracılığıyla İslâmî literatürde yaygınlaşmıştır. Bu kaynakların ikisinde de "تَبَارَكَ" ifadesi sırf Yüce Yaratanla alakalı bir sıfat olarak kullanılmıştır. Başka manada kullanılmamıştır. Kur'an öncesi döneme ait örnekler bakıldığında da aynı şekilde bu kelimeye yüklenen anlamın ulvî olma özelliği taşıdığı görülür. Öyleyse bu kaynaklar aşularak "تَبَارَكَ" ifadesinin günlük sıradan bir kelime olarak kullanılabileceği sonucuna varmak kelimenin asıl kaynaklarına haksızlık sayılabilir.

Bununla beraber yukarıdaki örnekler için farklı yorum getirilebilir. Örneğin kelime aynı ancak içerdiği anlamlar farklı denebilir. "Rab" kelimesinin hem "Allah" hem de "efendi" anlamına kullanılması gibi. Bu şekilde birçok örnek bulunabilir. Yine de bu şekilde "تَبَارَكَ" ifadesinin farklı kullanım örneklerinin yaygın olmadığını vurgulanması gerek. Belki de bu sebeple, bunlara şaz kullanım deyip, "تَبَارَكَ" ifadesi sadece Yüce Yaratanla alakalı sıfat olarak kullanılabılır sonucuna varmak daha isabetli olacaktır.

3. TEBÂREKE KELİMESİNİN LUGAVÎ ANLAMI

"تَبَارَكَ" lafzı anlam açısından araştırırken karşımıza iki ana kaynak çıkmaktadır. Kronolojik açıdan düşünüldüğünde bunların birincisi Kur'an-ı Kerim tefsirleri olup, bunlar dilbilimsel tefsirlerle sınırlı kalmayıp hemen her türlü tefsirde bununla ilgili rivayetler veya görüşler yer almaktadır. Lugavî anlama ulaşabileceğimiz ikinci kaynak ise sözlüklerdir. Sözlüklerin ekseriyetinin tefsirlerden yararlandığı görülmektedir. Bu sebeple araştırma sırasında sözlük veya tefsir ayırt etmeksizin daha eski tarihli kaynaklar tercih edilmeye çalışılmıştır.

"تَبَارَكَ" kelimesinin anlamı hususunda bize ulaşan en eski bilgi Abdullah b. Abbas'a isnat edilen görüşlerdir. İbn Abbas tefsir bilimi açısından ilk kaynak kabul edildiği için onun görüşlerini burada ayrıca ele alınması daha isabetli olacaktır.

İbn Abbas'ın "تَبَارَكَ" ifadesi ile ilgili nakledilen görüşleri kategorize edildiğinde bunlar dört grup olarak karşımıza çıkar:

1) İbn Abbas'ın "تَبَارَكَ" ifadesinin "bereketin sahibi, bereketin tamamını getiren/yaratan (Allah)" anlamına geldiğini söylediği rivayet etmiştir (es-Sa'lebî, 2002: 7/122). Yine ez-Zeccâc şunları nakletmektedir: "تَبَارَكَ", bereket kökünden türemiş, "تَفَاعَلَ" kalıbında olup hayır sahibi her

şeyde bir fazlalık olduğu anlamına gelir. İbn Abbas da bu şekilde rivayet etmiştir (Zeccâc, 1988: 4/57). İbn Fûrek, İbn Abbas'ın bu görüşünü 'bütün berekete sahip olan' şeklinde yorumlamıştır (İbn Fûrek, 2009: 1/170).

2) "Ebedî ve ezeli" anlamına geldiğini söylemiştir. Şöyle ki: İbn Abbas'tan yapılan bir rivayete göre, "تَبَارَكَ" ifadesinin anlamını "لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزُولُ" (Zeval bulmadı ve bulmayacak) ifadeleriyle açıklamıştır (Ebû Hayyân, 2001: 6/349).

3) "Yüce ve büyük" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Şöyle ki: İbn Abbas'a تَبَارَكَ ifadesinin anlamı sorulduğunda "مُرْتَفَع" anlamına geldiğini söylemiştir. Başka bir yerde "تَعَالَى" ve "تَعَظَّمَ" anlamında olduğunu ifade etmiştir (Ebu'l-Hasan, 1994: 2/376; İbn Manzûr, t.y.: 1/266).

4) Mukaddes anlamına geldiğini söylemiştir: İbn Abbas'tan yapılan bir rivayete göre, تَبَارَكَ fiili bereket kökünden türemiş "تَفَاعَلَ" kalıbında olup, "تَقَدَّسَ رَبَّنَا" ifadesi gibidir (et-Taberî, 2001: 19/233).

Sözlük ve sözlük çalışmalarının temelini oluşturan kaynakların "تَبَارَكَ" ifadesi ile ilgili verdikleri anlamlar, aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

3.1. Bereket Sahibi

"تَبَارَكَ" fiilinin anlamını kökü ile irtibatlandırılanlar bunu genelde "تَفَاعَلَ مِنَ الْبَرَكَةِ" (bereket'ten türemiş tefâale veznidir) şeklinde ifade etmişlerdir. Bazıları da "بَارَكَ" fiili ile irtibatlandırmışlardır.

ez-Zeccâc, "تَبَارَكَ", bereket kökünden türemiş, "تَفَاعَلَ" kalıbında olup hayır sahibi her şeyde bir fazlalık olduğu anlamına geldiğini söylemiştir (ez-Zeccâc, 1988: 4/57).

İbnu'l-Enbârî, "وَتَبَارَكَ اسْمُكَ" bu ifadeye iki anlam verildiğini söylemiştir. Birincisi, "تَقَدَّسَ" manasına geldiği söylenmiştir. İkincisi, bereket kökünden türemesi hasebiyle, "bereket, ismin zikredilerek kazanılır" demektir (İbnu'l-Enbârî, 1992: 1/51; el-Ezherî, t.y.: 64). Yine İbnu'l-Enbârî, "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesi, "يَتَبَرَّكَ بِاسْمِهِ فِي كُلِّ أَمْرٍ" (her işte onun adından teberrük edilir) manasında olduğunu ifade etmiştir (İbn Manzûr, t.y.: 1/266; el-Ezherî, 2001: 10/130).

el-Nehhâs, dil açısından "bereket" nimetin bâkî ve kalıcı olması anlamına geldiğini söylemiştir (en-Nehhâs, 1421: 4/214).

Ebu'l-Leys es-Semrerkandî, "وَتَبَارَكَ اسْمُكَ" ifadesini "adında bereket var, adının söylendiği şeyde bereket var; bereket sahibidir, yani bereketin tamamı Allah'tandır" şeklinde yorumlayanlar olduğunu ifade etmiştir (Ebu'l-Leys, 1993: 2/452, 1/546).

el-Cevherî, "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesi "بَارَكَ اللَّهُ" manasında kullanılır. "فَاتَّلَ تَفَاتَّلَ" ifadesinde olduğu gibi. Arasındaki fark, "فَاتَّلَ" geçişli olabilmekte, "تَفَاتَّلَ" ise geçişli olamamaktadır (el-Cevherî, 1990: 5/262).

el-Hamîdî, "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesi "hayır kendisinde sabit/kalıcı oldu" demektir (el-Hamîdî, t.y.: 222).

er-Râğib el-İsfahânî: Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "تَبَارَكَ" ifadesi, ilgili ayette zikredilen nimet ve lütufların sadece Yüce Allah'a ait olduğuna ve sadece onun tarafından bize verildiğine işarettir diye açıklar (er-Râğib, 1412: 120).

İbn Atiyye, "تَبَارَكَ" fiilinin "بَارَكَ" fiilinin dönüşlü hali olup, "bereketi çoğaldı" anlamında sıfat fiil olduğunu ifade etmiştir (İbn Atiyye, 1422: 4/199).

el-Kurtubî, "تَبَارَكَ", ifadesinin "تَفَاعَلَ" vezni olup, çokluk ve genişlik anlamındaki "bereket" olduğunu söylemiştir, (el-Kurtubî, 1964: 7/223).

"تَعَالَى" kelimesi anlam açısından "تَبَارَكَ" gibidir. "تَعَالَى" yani "lütüf arttı ve fazla oldu" anlamında olduğu ifade edilmiştir. Nimetleri devam etti ve kalıcı oldu anlamına geldiği de söylenmiştir. el-Kurtubî, en-Nehhâs'ın dil ve iştikak bakımından düşünüldüğünde bu mananın daha evla olduğunu ifade ettiğini kaydetmiştir (el-Kurtubî, 1964: 13/1).

İbn Kesîr, "وَهُوَ تَفَاعَلَ مِنَ الْبَرَكَةِ الْمُسْتَقَرَّةِ الدَّائِمَةِ النَّابِتَةِ" (İstikrarlı, sabit ve daimî olan bereketin tefâale sigasıdır.) şeklinde tarif etmiştir (İbn Kesîr, 1419: 1/36).

Bütün bu rivayetler alt alta konduğunda "تَبَارَكَ" kelimesin anlamı, "sonsuz bereket sahibi Allah, bitmeyen hayır ve lütuf sahibi olan Allah" şeklinde özetlenebilir.

3.2. Ebedî/ Zevalsiz

Muhakkıklar fiilin kökünden gelen "sabit oldu, devam etti" anlamından yola çıkarak "لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزُولُ" (Zeval bulmadı ve bulmayacak) anlamı vermişlerdir (es-Sa'lebi, 2002: 7/123).

İbn Fûrek'e göre, "تَبَارَكَ" ifadesinin manası, (Allah) ezeli ve ebedî olması sebebiyle "sabit oldu" demektir (İbn Fûrek, 2009: 1/170).

er-Râzî, Mefâtihu'l-ğayb adlı eserinde farklı farklı yerlerde "تَبَارَكَ" ile ilgili bir birini tamamlar mahiyette izahlarda bulunmuştur. Ona göre, "تَبَارَكَ" fiilinin kökü sayılan "الْبَرَكَةُ" ifadesinin iki anlamı vardır, birisi "fazlalaşma artma", diğeri "beka ve devam etme"; sabit olup zeval bulmaması sebebiyle "تَبَارَكَ اللَّهُ" denmiştir (Fahrüddin, 1420: 8/300). Yani "تَبَارَكَ" ifadesi fena ve yokluktan münezzeh olan devama işaret etmektedir (Fahrüddin, 1420: 1/222). Kelimenin aslı, "devenin çökmesi veya suyun sabit kalarak göl oluşturmaları" anlamına geldiği için buradan "beka" anlamı çıkmaktadır. Buradan da Allah Teâlâ'nın zatında bâkî, ezeli ve ebedî olduğu, değişmesi mümkün olmadığı, sıfatlarının da değişmeyeceği anlamı çıkmaktadır. Bu sebeple O, kendisini Tebâreke ve Teâlâ ifadeleriyle tavsif etmiştir (Fahrüddin, 1420: 24/39).

Yine Nizâmüddîn en-Nisâbü'rî, "zeval bulmayıp varlığını sürdürmesi sebebiyle "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesi kullanılmaktadır" demiştir (en-Nisâbü'rî, 1416: 2/214).

ez-Zemahşerî, "تَبَارَكَ" ifadesinin iki anlamı olduğunu söylemiş, "birisi hayrının fazla olması, diğeri sıfat ve

fiillerinde her şeyin üstünde olmasıdır” demiştir (ez-Zemahşerî, 1407. 3/262). er-Râzî buradaki sıfat ve fiillerinde her şeyin üstünde olmasını şu şekilde açıklamıştır: Vacibu'l-vücûd olup fena ve değişimden uzaktır (Fahrüddin, 1420: 24/39).

Bütün bu açıklamaların ortak yanı, "تَبَارَكَ" kelimesi, kökünün “sabit olma” şeklindeki manasından kazandığı anlamla, “sabit olup değişmeyen, ebedî ve ezeli Allah” anlamına gelmesidir.

3.3. Yüce/Büyük

Ebû Mansûr el-Ezherî "تَعَالَى" ve "تَعَظَّمَ" manasına geldiğini söylemiştir (el-Ezherî, 2001: 10/130).

el-Halîl b. Ahmed "وَتَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesini temcîd (tazîm) ve teclîl (yüceltme) kelimeleriyle açıklamıştır (el-Ferâhîdî, t.y.: 5/368). en-Nadr b. Şumeyl, el-Halîl b. Ahmed'e "تَبَارَكَ" ifadesinin anlamını sorduğunda, iki manaya geldiğini, birisi zatında yüce (mecd) oluşu, diğeri yarattıklarına bereket vermesi şeklinde açıkladığını söyler (İbn Kayyim, 1987: 307).

el-Ferrâ, bu kelimenin Arapçada "تَقَدَّسَ" ile aynı olup ikisinin de azamet ifade etmekte olduğunu söylemiştir (el-Ferrâ, t.y.: 2/262).

İbn Düreyd: “Tebâreke ifadesi ‘bereket’ten türemiş ‘tefâul’ kalıbında olsa da manası ‘yüce ve ulu olmak’ şeklindedir. Bu fiilin anlamını ‘bereket’ kavramıyla açıklayamayız. Çünkü bereket noksan olan bir şeyin ziyadeleşmesi ve tamamlanmasıdır. Bu şekilde yorum Allah için olumsuz bir sıfattır, yapılamaz” şeklinde açıklamıştır (İbn Düreyd, 1987: 1/325).

el-Leys de "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesinin temcîd ve ta'zîm manasında olduğunu kaydetmiştir (İbn Manzûr, t.y.: 1/266).

İbn Kayyim el-Cevzî: “Yüce Allah (Kur'ân-ı Kerîm'de) celali, büyüklüğü, rububiyetine delalet eden fiilleri, diğer kemal sıfatlarını, mülkün tek sahibi oluşu gibi yönlerini zikrederek kendisini övdüğü yerlerde "تَبَارَكَ" ifadesini kullanmıştır. Bundan dolayı İbn Abbas "تَبَارَكَ" ifadesinin "تَعَالَى" anlamına geldiğini söylemiştir.” (İbn Kayyim, 1987: 306). el-Cevzî'nin ayetlerde "تَبَارَكَ" ifadesinin geçtiği yerin toplamından yola çıkarak "تَبَارَكَ" ifadesinin “yüce” anlamına geldiği çıkarımı, açıklayıcı bir bakış açısı olmuştur. "تَبَارَكَ" fiilinin kökünde yüceliği andıran bir mana olmadığı halde, bu kelimeye “yüce” anlamı verilmesinin gerekçesi mahiyetindedir. Yukarıdaki görüşleri özetleyecek olursak "تَبَارَكَ" ifadesi “çok yüce, azamet sahibi Allah” anlamına gelmektedir.

3.4. Mukaddes/ Münezzeh

Başlıktaki mukaddes ifadesinden kastedilen anlam pâk, ayıp ve kusurlardan münezze olmalıdır (Samî, 2012: 1391, 1417). Dil ve Tefsir alimlerinin bir kısmı "تَبَارَكَ" ifadesi için bu minvalde anlam vermişlerdir.

Örneğin İbn Kesîr "تَبَارَكَ" ifadesinin anlamını "أَيُّ اسْتَقَرَّ لَهُ" (Yani ayıp ve kusurlardan berî oluşu sabittir) şeklinde kolay anlaşılır bir tarif ile ifade etmiştir (İbn Kesîr, 1419: 7/223, 243). Bunun dışında "تَطَهَّرَ" (temiz oldu) şeklinde tek kelimeyle mana karşılığını ifade edenler de olmuştur (İbn Manzûr, t.y.: 1/266). Mukaddesin mütahhar anlamında kullanıldığı ifade edilerek "تَبَارَكَ" için "تَقَدَّسَ" yani "تَطَهَّرَ" anlamı verilmiştir (el-Ezherî, 2001: 10/130). Fîrûzâbâdî de mukaddes ve münezze şeklinde mana vermiştir (el-Fîrûzâbâdî, 2005: 932). İbn Sîde de "تَبَارَكَ اللَّهُ" ifadesinin "تَعَظَّمَ" ve "تَقَدَّسَ" anlamlarına geldiğini ifade etmiştir (İbn Sîde, 2000: 7/23). Her ne kadar el-Kurtubî ise, "تَبَارَكَ" ifadesinin "تَقَدَّسَ" yani “temiz olma” anlamına geldiğini söylemenin bir tür karıştırma olduğunu söylemişse (el-Kurtubî, 1964: 13/1) de “mukaddes” ifadesiyle farklı bir durumun kastedildiğini anlaşılmaktadır. Şöyle ki, “yüce olma” ile “münezze olma” bir yerde anlam açısından birbirini tamamlamaktadır. Yani kusurlardan münezze olmanın bir tür yüce olmayı gerektirdiği düşünüldüğünde bu iki anlamın aynı sonuca vardığı söylenebilir. Özetle, "تَبَارَكَ" ifadesi için biçilen dördüncü anlam “münezze, temiz ve mukaddes olan Allah” şeklinde ifade edilebilir.

Yukarıda sözlük ve tefsirlerin verdiği anlamlar sınıflandırıldığında, bereketin sahibi minvalinde anlam verenler, ebedî ve ezeli anlamı verenler, yüce ve büyük anlamı verenler, mukaddes ve münezze anlamı verenler şeklinde dört gruba ayrıldığı görülmektedir. İbn Abbas'ın görüşleri de sınıflandırıldığında aynı şekilde dört gruba ayrıldığının görülmesi kayda değer bir benzeşmedir. Bütün bu sonuçlar değerlendirildiğinde, bahsedilen sıfatların tamamının Yüce Allah'a ait olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

3.5. Türkçe Kaynaklarda Tebâreke İfadesi

"تَبَارَكَ" ifadesinin kaynaklarımızda Türkçe karşılığı verilirken tercih edilen ifadelerin kısaca ele alınması konuya farklı bir boyut kazandıracaktır. Bu mevzuda Elmalılı Efendinin kapsamlı bir tetkik ortaya koyduğu görülmektedir. Şöyle ki:

“Bereket kelimesinin ayrıca bir Türkçe karşılığını kullanmadığımız gibi تَبَارَكَ fiilinin tercümesine de hiç imkân bulamıyoruz. Bundan dolayı تَبَارَكَ وَتَعَالَى ifadesi dilimizde aynen kullanılagelmıştır. Bir şeye şaşırma ve beğenip güzel bulma anında يَبَارَكَ اللَّهُ, تَبَارَكَ اللَّهُ tabirleri de olduğu gibi yaygın olarak kullanılmıştır. Mübarek olsun yerine ‘kutlu olsun’ denirse de ‘bereket’ yerine ‘kut’ demiyoruz. İşte bu gibi sebeplerden dolayı biz de mealde تَبَارَكَ fiilini aynen muhafaza ile beraber ‘ne yüce feyyaz O’ tabiriyle bir tefsir ifade etmek istedik. Bunun yerinde ‘yüksek, çok yüksek O’ yahut ‘çok pek çok feyiz ve bereket sahibi O’, yahut ‘ne yüce kutlu O’ demek mümkün olabilirdi.” (Elmalılı, 1992: 6/47)

Elmalılı Efendi "تَبَارَكَ" ifadesi hususunda efradını cami bir analiz ortaya koymuştur. Hayreddin Karaman vd. hazırladığı

tefsir çalışmasının da bu hususta kayda değer bir bakış açısı geliştirdiği söylenebilir. Şöyle ki,

“‘Aşkındır, cömerttir’ diye çevirdiğimiz tebâreke fiili, Türkçede bir kelimeyle karşılanması mümkün olmayan anlamlar içermektedir. Nitekim tefsirlerde bu kelimenin, ‘yücelik, aşkınlık, kutsallık, süreklilik, değişmezlik; zâtı, nitelikleri ve fiilleri bakımından eşsizlik ve benzersizlik, başka hiçbir varlıkla mukayese edilemeyecek derecede geniş çaplı cömertlik” gibi sadece Allah hakkında düşünülmesi mümkün olan bütün üstünlükleri kapsadığını gösteren açıklamalar yapılmıştır. Tebâreke fiili bu kapsamı dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’de sadece Allah için kullanılmıştır” (Karaman, 2017: 4/107).

Burada "تَبَارَكَ" ifadesinin tercümesinde tercih edilen “aşkındır” ifadesinin Türkçe açısından orijinal bir karşılık olduğu söylenebilir.

er-Râğib el-İsfahânî, *Müfredât* isimli eserinde "تَبَارَكَ" fiilinin geçtiği ayetleri toplamıştır. İşbu eser üç farklı kişiler tarafından farklı zamanlarda Türkçeye kazandırılırken bir bakıma "تَبَارَكَ" ifadesinin meallerdeki Türkçe karşılığının özeti olmuştur. Çevrilere ikisi, “... Allah ne yücedir, ... Allah’ın şanı yücedir, ... Allah’ın şanı ne yücedir ... Allah, yüceler yücesidir.” şeklinde birbirine benzer tercümeler ortaya koyarken (er-Râğib, 2012: 136), üçüncüsü, “... ne şanlı o Allah, ... ne yüce feyyazdır O, ... öyle yücedir o ki..., ... ne yücedir O ki...” (er-Râğib, 2018: 199) şeklinde Elmalılı Efendinin tarzını andıran ifadeler kullanmıştır.

Nispeten eski tarihli olması hasebiyle Fikri Yavuz ve Hasan Basri Çantay’ın tercümelerinin da buraya alınması uygun olacaktır. Bu iki eser, “... Allah ne kadar yücedir”, “... Allah’ın şanı ne kadar yücedir!”, “Ne yücedir o Allah ki...” (Yavuz, 1969: 158, 343 ve 361) “... Allah’ın şanı ne kadar yücedir”, “... Alemlerin Rabbi ne yücedir” (Çantay, 1979 1/224; 2/644, 653, 848) gibi ifadeleri tercih etmişlerdir.

Bunların dışında özellikle son dönemlerde yazılan mealler genel itibarıyla birbirini tekrar etmekte olup buraya alınacak kadar yeni bir bakış açısı oluşturamadıkları söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmayı planlarken, İslâmî bir ifade olan "تَبَارَكَ" fiilinin kaynağının ne olduğu; kelimelerin anlamlarını tespitte Arapların onu hangi anlamda kullandıkları önem arz ettiğine göre, "تَبَارَكَ" ifadesi bu manada bir kritiğe tabi tutulup tutulmadığının öğrenilmesi; söz konusu kelime İslâmî kaynakların ihdas ettiği yeni bir ifade mi, yoksa İslamiyet öncesi dönemlerde de bu ifade Araplarca kullanılmış mıdır; eğer Cahiliye döneminde bu ifade kullanıldıysa hangi anlamda kullanıldı ve İslâmî dönemde hangi anlamları kazandığı gibi merak edilen soruların cevaplarının ortaya çıkarılması hedeflenmekteydi. Nitekim ön görülen bu hedefe büyük ölçüde ulaşılabildiği söylenilebilir.

İslâmî döneme ait bir kavram gibi duran "تَبَارَكَ" ifadesi İslam öncesi Cahiliye döneminde de kullanıldığı görülmektedir.

Her ne kadar sözlü edebiyatın yazılı edebiyata aktarılması ve bu iki işlem arasındaki mesafenin uzunca olması sebebiyle cahiliye dönemine ait bu ifadelerin İslâmî atmosferden etkilenmiş olması muhtemel olsa da gördüğümüz kadarıyla bu kelimeye yüklenen anlam ve kutsiyet Kur’ân öncesi dönemde de aynı şekilde mevcut olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak, Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin İslam öncesi döneme ait dil kültürü birikimini aynen kullandığı tespiti yapmamız yerinde olacaktır.

Araştırma sonucunda İslâmî kaynaklar, özellikle ilk dönem tefsir çalışmaları bu kelimenin anlamlarını tespit ederken cahiliye dönemine ait hiçbir şahide baş vurmadıkları görülmektedir. Aynı şekilde, kritik kelimelerin anlamını tespitte önemli rol üstlenen dilbilimsel tefsirlerce de garib kelime kategorisine alınmadığı gözlemlenmektedir.

Kelimenin anlamını tespit hususunda başvuru başlıca kaynak Abdullah b. Abbas’dan yapılan rivayetler olup onun görüşleri büyük ölçüde kabul görmüştür. Kelimenin anlamını tespit hususunda başvuru bir diğer yöntem ise, kelimenin köküyle irtibatlandırılarak o minvalde anlam tahminlerinde bulunulması şeklinde olmuştur.

"الله تَبَارَكَ وَتَعَالَى" ve "تَبَارَكَ اللهُ" şeklinde İslâmî literatürde sıkça kullanılan tabirlerin referans kaynağı öncelikle hadis-i şerifler olduğu gözlemlenmekteyse de, "تَبَارَكَ" kelimesinin anlamını tespitte Ayet-i Kerimelerin esas fonksiyon oynadığı görülmektedir.

Ulemanın çoğunluğu "تَبَارَكَ" ifadesinin, manasındaki kutsiyet sebebiyle, sadece Yüce Allah’a sıfat olarak kullanılabileceği hususunda hemfikir olmuşlardır. Ayrıca "تَبَارَكَ" kelimesinin kullanımı Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler aracılığıyla İslâmî literatürde yaygınlaştığına göre, bu kaynakların ikisinde de "تَبَارَكَ" ifadesi sırf Yüce Yaratana alakalı bir sıfat olarak kullanılmıştır. Başka manada kullanılmamıştır. Kur’ân öncesi döneme ait örnekler incelendiğinde de aynı sonuç ortaya çıkmaktadır. Öyleyse bu kaynaklar aşılıp "تَبَارَكَ" ifadesinin günlük sıradan bir kelime gibi kullanılabileceği sonucuna varmak, kelimenin asıl kaynaklarına haksızlık etmek sayılabilir. Bir kısım kaynaklarda "تَبَارَكَ" ifadesi Yüce Yaratana sıfat olma dışında, yükseklik ve teberrük ifade eden sıradan bir kelime gibi kullanılmışsa da bu şekilde kullanım örnekleri yaygın değildir. Bu durum göz önünde bulundurularak o kullanım şekline şaz/istisnai kullanım deyip, "تَبَارَكَ" ifadesi sadece Yüce Yaratana alakalı sıfat olarak kullanılabılır sonucuna varmak daha isabetli olacaktır.

"تَبَارَكَ" kelimesinin anlamı hususunda kaynaklarda dört farklı, ama arka planda birbiriyle irtibatlı sayılabilecek anlamlar verilmiştir. Birincisi, bu mevzudaki görüş ve rivayetler alt alta konduğunda ortaya çıkan görüş, “sonsuz bereket sahibi (Allah), bitmeyen hayır ve lütuf sahibi olan (Allah)” şeklinde özetlenebilir. İkinci olarak, "تَبَارَكَ" ifadesinin türediği “sabit olma” manasındaki "بَرَكَ" fiiliyle anlam irtibatını muhafaza ederek, “sabit olup değişmeyen, ebedî ve ezeli olan (Allah)” anlamına geldiği söylenmiştir. Üçüncüsü, bu husustaki görüş ve çıkarımları özetleyecek olursak "تَبَارَكَ" ifadesi “çok yüce, azamet sahibi olan (Allah)” anlamına geldiği söylenebilir. Dördüncüsü olarak,

“münezzeh, temiz ve mukaddes olan (Allah)” ifadeleriyle "تَبَارَكَ" ifadesinin anlam çerçevesi oluşturulmuştur.

Tebâreke ifadesinin Türkçe karşılığını vermeye çalışanların, “aşkın”, “cömert”, “şanı yüce”, “pek kutlu”, “feyiz ve bereket sahibi” gibi kelimeleri tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte kelimenin üstlendiği kutsiyet ve sadece Yüce Allah hakkında düşünülebilecek üstünlükleri kapsamı bakımından çoğu kere tercüme edilmeyip tebâreke şeklinde orijinal halinin kullanılması tercih edilmiştir.

Bu araştırmayla, İslâmî literatürde kutsiyet ifade eden kavramların İslamiyet öncesinde de aynı anlamda kullanılıp kullanılmadığının tespiti hususunda incelemeler yapılması ihtiyacı da ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- el-Alûsî, Şihâbüddin Mahmud b. Abdullah. (1415). *Rûhu'l-me'âni fi tefsiri'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Ali A. 'A. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Beyhâkî, Ahmed b. el-Husyn. (1993). *el-Esmâu va's-sıfât li'l-Beyhâkî*. thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî. Cidde: Mektebetu's-Sevâdî.
- Bulut, Ali (2005). Cahiliye Şiirinde Bazı Dinî Motifler. *Öndokuzmayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(18-19), 213-235.
- el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd. (1990). *es-Sihâh: tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Muhammed Z. Y. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Çantay, H. B. (1979). *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*. nşr. M. Ç. İstanbul: y.y.
- Dervîş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafa. (h. 1415). *İ'rabu'l-Kur'an ve beyânüh*, 10 Cilt, Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Ebü Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî. (2001). *Tefsîru'l-Bahr'il-Muhîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dâr'ul-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ebü Hilâl el-'Askerî, el-Hasan b. Abdullah. (h.1419). *Sırru's-sinâ' ateyn*. thk. Ali M. el-Becâvî ve M. Ebu'l-Fazl İ. Beyrut: el-Mektebetu'l-Unsuriyye.
- Ebü Mûsâ el-Medîni, M. b. Ömer. (1986). *el-Mecmû'u'l-muğîs fi ğaribeyi'l-Kur'an ve'l-hadis*, thk. A. el-'Az bâvî, 3 Cilt, Cidde: Dâru'l-Medenî.
- Ebu Şâme, Şihâbüddin A. b. İsmail ed-Dimeşkî. (t.y.). *İbrâzu'l-meânî min hırzî'l-emânî*, thk. İbrahim Atuh Avaz, b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ebu'l-Hasan el-Vâhidî, Ali b. Ahmed b. Ali b. Müteveyyeh en-Nisâbüri eş-Şafî'î. (1994). *el-Vasîl fi tefsiri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Adil Ahmed Abdulmavcud vd.. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Nasr b. Muhammed. (1993). *Bahru'l-'Ulûm*. thk. Ali M. Muavviz vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Elmalılı M. H. Y. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım.
- el-Enbârî, Abdurrahman b. Muhammed el-Ensârî Ebu'l-Berekât. (2002). *el-İnsâf fi mesâilî'l-hilaf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. thk. Cevde Mebrûk Muhammed. Kahire: Mektebetu'l-Hancı.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. (2001). *Tehzîbu'l-luğa*. thk. M. Avz Mur'ib. 15 Cilt. Beyrut: Dar İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. (t.y.). *ez-Zâhir fi ğaribi'el-fâzi's-Şafî'î*. thk. Mes'ûd Abdulhamid. b.y.: Dâru't-Tilâ'î.
- Fahrüddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. (h. 1420). *et-Tefsîr el-kebir (Mefâtihu'l-ğayb)*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- el-Ferâhidî, el-Halîl b. Ahmet. (t.y.). *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmirâî. 8 Cilt. b.y.: Dâr Mektebetu'l-Hilâl.
- el-Ferrâ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd. (t.y.). *Me'âni'l-Kur'an*. thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Mısır.
- Fettahoğlu, Yeşim (2019). Rakib Kelimesinin Semantik Analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(34), 212-221.
- el-Firûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. (2005). *el-Kâmûsü'l-muhîr*. thk. M. N.el-'Arkasûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Gülbil, Uğur (t.y.). *İstikâmet Kavramına Semantik Yaklaşım*. b.y.: Arıkoğlu Matbaası.
- Ğassan 'A. H. (2002). *Varaka b. Nevfel mubeşşiru'r-Resûl (s.a.v.) 'asruhu-hayatuhu-şi'ruhu*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Halvânî, Muhammed Hayr. (t.y.). *el-Muğni'l-cedîd fi ilmi's-sarf*. Beyrut: Dâru'l-'İlmiyye.
- el-Hamîdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Nasr. (t.y.). *Tefsîru ğaribin mâ fi's-sahihayn*. nşr. Yahya Murad. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Hamlâvî, Ahmed b. Muhammed. (t.y.). *Şeza'l-'arf fi fenni's-sarf*. thk. Nasrullah Abdurrahman Nasrullah. er-Riyad: Mektebetu'r-Ruşd.
- Huseyn, Ğ. 'A. (2002). *Varaka b. Nevfel mubeşşiru'r-Resûl (s.a.v.) 'asruhu-hayatuhu-şi'ruhu*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn 'Atiyye, A. b. Ğ. (h.1422). *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. A. A. Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn 'Abdirabbih, Ebu Ömer Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed. (h. 1404). *el-'İkdu'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman. (1998). *el-Mebhec fi tefsiri esmâi şuarâi dîvânî'l-hamâse*. Dimeşk: Dâru'l-Hicre.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman. (1999). *el-Muhtesib fi tebyini vucûhi şevâzî'l-karâat ve'l-izâhi 'anhâ*. 2 Cilt. b.y.: Vizâratu'l-Avkâf.
- İbn Dureyd, Ebubekr Muhammed b. el-Huseyn el-Ezdî. (1987). *Cemheretu'l-luğa*. thk. Remzi Munir Balebekî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- İbnu'l-Enbârî, Muhammed b. el-Kâsım. (1992). *ez-Zâhir fi me'âni kelimâtî'n-nâs*. thk. H. Salih ed-Dâmin. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris. (2002). *Mu'cem mekâyisi'l-luğa*. Thk. A. M. Hârûn. Beyrut: İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. (2009). *Tefsîru İbn Fûrek*. thk. İlâl Abdulkâdir Bendevis. Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kura Üniversitesi.
- İbn Hâcib, Osman b. Ömer. (1995). *eş-Şâfiye fi ilmi't-tasrif*. thk. Hasan Ahmed el-Osman. Mekke: el-Mektebetu'l-Mekkiyye.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdullah el-Huseyn b. Ahmed. (h. 1401). *el-Hucce fi'l-kurâati's-sab'*. thk. Abdul'âlî Sâlim Mukrimi. Beyrut: Dâru's-Şurûk.
- İbn Hişâm, Cemaluddin Abdullah b. Yusuf. (1985). *Muğni'l-lebib 'an kutubi'l-e'arib*. thk. M. el-Mubarek ve M. Ali Hamdullah. Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kuttâb 'es-Sakalî, Ebû'l-Kâsım Ali b. Cafer b. Ali es-Sa'dî. (1983). *Kitâbu'l-ef'âl*. 3 Cilt. b.y.: 'Âlemu'l-Kutub.
- İbn Kayyim el-Cevzî, Ş. M. (1987). *Celâu'l-efhâm fi fazli's-salâti ala hayri'l-enâm*. thk. Ş. el-Arnâût ve A. el-Arnâût. Kuveyt: Dâru'l-Urube.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâi İsmâil b. Ömer. (h. 1419). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. M. Hüseyin Şemsuddin. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim er-Dineverî. (h. 1397). *Ġaribu'l-hadis*. thk. A. el-Cebûrî. 3 Cilt. Bağdat: Matbaatu'l-'Anî.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim er-Dineverî. (1978). *Ġaribu'l-Kur'an*. thk. Ahmed Sakar. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem. (t.y.). *Lisânu'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebrî vd.. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif.
- İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Ali b. İsmâil b. Sîde ed-Darîr el-Mürsî. (2000). *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*. thk. A. Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Şâhenshâh el-Bağavî, Abdullah b. Muhammed. (2003). *Hadîsu Mus'ab b. Abdillâh ez-Zubeyrî*. thk. S. O. el-Lihâm. Ürdün: ed-Dâru'l-Osmaniyye.
- İbnu's-Sirâc, Ebubekr Muhammed b. es-Seriyy b. Sehl en-Nahvî. (t.y.). *el-Aslu fi'n-nahv*. thk. Abdulhüseyn el-Fetelî. 3 Cilt. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle.
- Karaman H. vd.. (2017). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşeri Başkanlığı Yayınları.
- el-Kefevî, Eyyub b. Musa el-Hüseynî Ebû'l-Bekâ. (1998). *el-Külliyât*. nşr. Adnân Dervîş ve Muhammed el-Misrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- el-Konevî, İ. İ. b. M.. (2001). *Haşiyetu Kûnevi ale tefsiri'l-İmâmî'l-Beydavî*. thk. A. Mahmud ve M. Ömer. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Kutubî, Muhammed b. Ahmed. (1964). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. A. el-Berdûnî ve İ. Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye.
- (MŞİK) Muntedeyât Şebeke el-İshâm el-Katariyye. "Abdulaziz Sâlih Muhammed. Muhterât min Esmâi'l-Muduni'l-Misriyye ve Silâtuhu'l-Luğaviyye Bisuvariha'l-Hâliyyeti'l-Muvazzafa ala Elsineti'd-Dârice Rabta li'l-Hadis bi'l-Kadîm" (Erişim 10 Ocak 2020). <http://www.qatarshares.com/vb/showthread.php?164765-قاف و جيم وكاف .. مع أم ضد>
- [التصحيح/page8](#)
- Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc. (t.y.). *el-Câmi'u's-sahih*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-turâsî'l-Arabî.
- en-Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. (h. 1421). *İ'rabu'l-Kur'an*. nşr. Abdulmun'im Halil İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Nizâmüddîn en-Nisâbüri, Hasen b. M. (h.1416). *Ġarâibu'l-Kur'an ve rağâibu'l-furkân*. thk. eş-Şeyh Z. 'U.. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- er-Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. (h. 1412). *el-Mufredât fi ğaribi'l-Kur'an*. thk. S. A. ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- er-Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. M. (2012). *Mufredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. trc. A. Güneş ve M. Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları.
- er-Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. (2018). *Mufredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. trc. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları.
- er-Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. (2017). *Mufredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. trc. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları.
- es-Sâhib b. Abbâd, Ebu'l-Kâsım İsmail b. Abbâd. (1994). *el-Muhîr fi'l-luğa*. thk. eş-Şeyh Muhammed Âlu Yâsîn. 11 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub.
- es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. (2002). *el Kesf ve'l-Beyan fi Tefsiri'l Kur'an: Tefsîru's-Sa'lebî*. thk. Ebu Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Lübnan: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- Sami Ş. (2012). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Şîfa Yayınevi.
- Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber. (1988). *el-Kitâb*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancı.
- et-Taberî, Ebû Cafer M. b. Cerîr. (2001). *Tefsîru't-Taberî: Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. A. b. A. et-Türkî. 26 Cilt. b.y.: Dâru Hicr.
- Tüccar, Zülfikar. (2012). "Ümeyye b. Ebî's-Salt" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 42/303-305. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yavuz, A. F. (1969). *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâlî Âlîsi*. İstanbul: Sönmez.
- ez-Zebîdî, es-Seyyid Muhammed el-Murteza el-Huseynî. (t.y.). *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaa Hukume Kuveyt.
- ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin. (t.y.). *et-Tefsîr ve'l-mufessirîn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebe Vehbe.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. (1988). *Me'âni'l-Kur'âni ve i'râbuhu*. thk. 'Abdu'l-Celîl Abdüh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub.
- ez-Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshak el-Bağdâdî. (1986). *İstikâku esmâi'l-Lâh*. thk. Abdulhuseyn el-Mubarek. b.y.. Müessesetü'r-Risâle.
- ez-Zemaşerî, Cârullâh Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer. (h. 1407). *el-Keşşâf 'an hekâiki ğavâmi'zî't-tenz'îl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- ez-Zemaşerî, Cârullâh Ebu'l-Kâsım M. b. Ömer. (1998). *Esâsu'l-Belâğa*. thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye.

EXTENDED ABSTRACT

Islamic culture and civilization, formed by the Quran and hadiths, have developed a unique framework in terms of concepts for approximately a thousand and four hundred half years. Arabic, which was an existing language before Islam, was a resource for developing the basis of these concepts. Therefore, the poems written in the Jahiliyyah period were applied to determine the meaning of words that are difficult to comprehend in the Quran and to seek to define in what sense the bedouins use that word.

It is known that the first ulamas meticulously studied the critical (gharib) words mentioned in the Qur'an in Gharib-al-Quran and linguistic commentaries having the same name. Has the expression 'tabarak' also took its share from these and similar works? Although there are many words employed in life in terms of the derivatives of tabarak, the word itself has a restricted practice area. At this point, where and how did the meanings obtained by the relevant word or the succeeding attributed meanings come from? It is evident that the Quran and the hadiths influence Islamic literature in terms of using the term 'tabarak.' Therefore, making use of them in defining the meaning of the word will not produce a good result. In this circumstance, it is essential to analyze the usage patterns in the Quran and the hadiths in the period of Jahiliyya.

It is essential to define whether the term 'tabarak' was used in pre-Islamic periods and to determine if it was used, in what sense it was employed. Whether the structure of a sentence formed with the expression of 'tabarak' is a form of use established by Islam, or is it a kind of expression that is recognized and employed by the society before the Quran, and which Islam also continues to use? There is a third possibility suggesting that the expression 'tabarak' was used in Arabic folklore during the Jahiliyyah period, and Islam may have presented a new dimension by improving it in terms of meaning. Identifying and explaining these issues is one of the purposes planned to achieve in this article.

When the expressions of 'tabarak' in the sources are analyzed, it is seen that these are used as an adjective for lafza-i jalal. What is wondered here is: Is the expression تَبَارَكَ used as a common word in daily life apart from being adjective for lafza-i jalal? Does such use exist in sources? What are the scholar's responses to this question? This point is also one of the issues that must be clarified within the flow of the study.

As a method, firstly, the origin of the word 'baraka' derived from the word 'tabarak', its derivations, and the features of the 'tafaul' verb conjugation to which this word belongs was determined, and the meaning impact of the root verb on the mazid verbs derived from it was investigated. Later, in terms of meaning and field of use, all the classical and primary sources available were examined, and unique analysis in terms of structure and semantic aspect was sought to be revealed.

Most of the scholars accepted that it could only be used as an adjective to Almighty Allah because of the holiness in the meaning of 'tabarak'. Besides, since the employment of the word 'tabarak' has become popular in the Islamic literature through the Quran and hadiths, the term 'tabarak' was used as an adjective only for the Almighty Creator in both sources. It was not employed in any other way. When examples of the pre-Quran period are examined, the same result arises. Therefore, by disregarding these sources, reaching the conclusion that the term 'tabarak' can be used as a common word is an unfairness to the original sources of the word. In some sources, the term 'tabarak' is used as a common word that means supremacy and tabarruk, apart from being an adjective to the Supreme Creator, but examples of usage in this way are not prevalent. If this situation is taken into consideration, it would be more precise to say that it is a shaz / exceptional use, and the phrase 'tabarak' can only be used as an adjective associated with the Almighty Creator.

There are four different but interconnected meanings in the background in the sense of the meaning of the word 'tabarak'. 1) When the opinions and narrations in this matter are listed, it can be summarized as 'Allah with unlimited abundance, infinite charity, and grace'. 2) As the universal aspect of the definitions in this issue, it can be assumed that the word 'tabarak' suggests 'consistent and unchanging, eternal and everlasting Allah' in the sense that its root derives from the meaning of 'consistent'. 3) If we summarize the opinions and inferences in this subject, the phrase 'tabarak' is said to mean 'very high, mighty Allah'. 4) The fourth meaning for the expression 'tabarak' can be presented as 'sacred, pure, and holy Allah'.

When the expression of the Turkish equivalent of tabarak is reviewed, it is seen that it is preferred to use the original form as 'tabarak' because of the holiness that it holds and of covering the supremacy that can only be considered about Allah Almighty. With the research, the need for investigating whether the concepts meaning holiness in Islamic literature was employed in the same sense before Islam also arose.